

ÖZEL ELEKTRİĞİ KAÇA SATALIM?*

BAĞIMSIZ ELEKTRİK ÜRETİMİNİN GEÇMİŞİ

İngiltere'de 80'li yılların başında elektrik sektöründe Devlet tekelinin giderek güçlenmesi üzerine bağımsız elektrik üreticilerinin devreye girmesi önem kazanmıştır. Teknik standartlardaki gelişmeler ve tüketicilerin yüksek kaliteli elektriği ucuza satın almak istemesi, bu tekelin sorgulanmasına ve özelleştirmenin gündeme gelmesine yolaçmıştır.

80'li yılların başlarında CEGB (Central Electricity Generating Board, İngiltere Merkezi Elektrik Üretim Kurumu'nun sektördeki tekel durumu, tekelciliğe fazla inanmayan o zamanki reformcu Hükümet tarafından sorgulanmaya başlandı. 1983 yılında bu hükümet tarafından hazırlanan Enerji Yasası CEGB'nin sektördeki bu hakimiyetini sona erdirmeyi amaçlıyordu. Söz konusu yasaya göre, özel girişimciler tarafından elektrik üretilmesi, ve üretilen bu elektriğin daha sonraları "bölgesel elektrik dağıtım kuruluşları" olarak adlandırılacak olan görevli dağıtım şirketleri tarafından satın alınması teşvik edilecekti. Bu yasa, daha sonra 1988 yılında yayınlanan "Elektriğin Özelleştirilmesi Hakkındaki Beyaz Kitap"ta da itiraf edildiği gibi işlemi.

Beyaz Kitapta da belirtildiği gibi, çıkarılan bu yasa, özel girişimciler tarafından üretilen elektriğin satış fiyatının elektrik endüstrisi yetkilileri tarafından saptanmasını öngörüyordu. Bu endüstri ise, 80'li yılların başında güçlü bir Devlet tekeli altındaydı, ve yöneticileri sektörde serbest bir rekabet ortamı yaratılmasından kendileri açısından herhangi bir fayda görmüyorlardı. Bu nedenlerle, uygulanan teşvikler, ve öngörülen elektrik satış fiyatları yetersiz kaldı ve sonuçta yasa ile beklenen yatırımlar yapılmadı.

CEGB tarafından Bağımsız elektrik üreticilerine kuruluşun kendi (kamu) üreticilerine uyguladığı satın alma fiyatının % 30 eksikliği ödenmekteydi. Bundan başka, bu üreticilere kendi gayretleri ile buldukları müşterilere ulusal iletim sistemi yardımıyla elektrik satmalarına da izin verilmemekteydi. Sistemin uygulanışındaki ağır masraf ve ödemeler, fiyat avantajından beklenen tüm gelirleri sildi süpürdü. Sonuçta özel girişimciler bu işten kar edemediler.

David PORTER

*Genel Direktör,
Association of Independent Electricity Producers
(İngiliz Bağımsız Elektrik Üreticileri Birliği),
1 st Eloor, 41 Whitehall, London, SW1A 2BX, İngiltere.*

(* ilk defa Modern Power System Dergisinin Temmuz 1992 sayısında yayınlanan bu razının tercüme edilmesi ve bu sayıda yayınlanması için Prof. Dr. Osman Sevaioğlu tarafından Association of Independent Electricity Producers'in Başkanı olan David Porter'dan izin alınmıştır.

*Devlet elinde
bulunan kömür
işletmelerinin
özelleştirilmesinin
ardından, kömür
üzerindeki
sübvansiyon
kaldırıldı,
ardından da
kömür fiyatları
artmaya başladı.*

Bugün, 1992 yılı ortalarında, Ulusal İletim Şirketi tarafından satılan elektriğin ortalama satış fiyatı 2.2 pens/kWh düzeyindedir. Özelleştirmeden önce 80'li yılların başında Bağımsız Elektrik Üreticilerine uygulanan ve bu üreticiler tarafından düşük bulunan elektrik satış fiyatı 2.8 pens/kWh, CEGB tarafından kendi kuruluşlarına uygulanan fiyat ise 3.5 pens/kWh civarında idi.

Tüm bu caydırıcı yönlerine rağmen, çıkarılan Enerji Yasasının sektöre iki önemli katkısı olmuştur. Bunlardan birisi, Devletin bu yasanın başarılı olamadığını kabul etmesi, ve bu nedenle de sektörde daha büyük çapta değişiklikler yapmaya karar vermesidir. İkinci katkı ise, üretici şirketlerin haklarını daha adil bir şekilde sağlamaya çalışan bir "Bağımsız Elektrik Üreticileri Birliği"nin kurulmasıdır.

Bugün, Beyaz Kitap'ta öngörülen ve özel sektör tarafından inşa edilen çeşitli kaynaklardan elektrik sağlamak fikri artık genel kabul görmüştür ve kendini ispatlamıştır. Bağımsız Elektrik Üreticileri Birliği tarafından satış fiyatlarının yükseltilmesi yönünde yapılan baskılar bu olumlu sonuçların doğmasına ne ölçüde yol açmıştır, bu bir tartışma konusudur, ama her bakımdan ortada bunun işaretleri vardır.

**KOMBİNE ÇEVİRİM
SANTRALLARINA DOĞRU**

Elektrik Yasasındaki kombine çevirime dayalı gaz türbini santrallerle elektrik üretilmesi yönündeki karar sektörde tam bir rekabet ortamı oluşmasına yol açmıştır. Halbuki, daha üç yıl öncesine kadar karamsar düşünceli görüşteki kimseler, kombine çevirimi

santrallerinin fiyatlarının yüksek olması nedeniyle, gerçek bir serbest rekabet ortamı içinde ayakta duramayacaklarını iddia ediyorlardı.

1991 yılının Kasım ayında Lakeland Elektrik tarafından Burrow-in-Furness'te inşa edilen ilk kombine çevirim gaz türbini Rooscote hizmete açıldı. 229 MW gücündeki bu santral, CEGB tarafından işletilen eski bir termik santralin yerine kuruldu. Santral, üzerine kurulduğu eski santralin iki katı düzeyinde enerji üretmekte, çok daha az çevre kirliliği yaratmakta, ve % 50 oranında bir yakıt randımanı ile çalışmaktadır.

Lakeland Elektrik buradan elde ettiği elektriği bağlı bulunduğu Görevli Dağıtım Şirketi ile olan NORWEB'e satmaktadır. NORWEB aynı zamanda bu yatırıma küçük bir hisse ile ortaktır.

Ulusal Elektrik Şirketi'nin Mart 1992 de başlayan Yedi Yıllık Gelişme Planında, 1997 tarihine kadar, 20 000 MW civarında kombine çevirim santrali kurulması öngörülmektedir. Bu santrallerin yaklaşık 11 000 MW kadarı iki ana özel sektör üretici olan National Elektrik ve PowerGen dışındaki şirketler tarafından kurulacaktır.

**ULUSAL İLETİM ŞİRKETİ
DIŞINDAN (DİREKT) SATIŞLAR**

Bağımsız elektrik üreticileri tarafından kurulan santraller, bu konudaki eleştirileri büyük çapta ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte, Ulusal Elektrik ve PowerGen dışındaki şirketler tarafından kurulan bu santrallerin hiçbiri bir Görevli Dağıtım Şirketi olmadan işlerini yürütemez, yani kendi başlarına elektrik satamaz durumdadırlar.

Benzer şekilde, bu şirketlerin hepsi aldıkları yetki belgesindeki şartların gereği olarak İngiltere ve Galler Ulusal İletim Şirketi'nin üyesi olmak zorundadırlar. Bununla birlikte, bu şirketlerin hiçbirisi Ulusal İletim Şirketine sattığı elektrikten kazandığı gelire ayakta durmamaktadır.

Bu şirketler ticari geleceklerini güvence altına alabilmek için, ulusal iletim şirketi dışında kendi buldukları müşterileri ile uzun vadeli satış kontratları yapmak zorundadırlar. Şirketlerin kurduğu bu ticari ilişkiler, sektöre para yatıran yatırımcılar ve bankerler tarafından anlaşılabilir bir durumdur. Fakat bu durum, aynı zamanda Ulusal İletim Şirketi'nin rolü

hakkında da bazı sorgulamaları gündeme getirmektedir. Bağımsız elektrik üreticileri, fazla bir somut hizmet ve fayda sağlayamadıkları böyle bir yapıyı maddi olarak neden ve ne ölçüde desteklemelidirler?

Bağımsız elektrik üreticileri elektrik satışlarının % 90'dan daha fazlasını Ulusal İletim Şirketi dışında gerçekleştirmektedirler. Satış kontratlarında Ulusal İletim Şirketi tarafından uygulanan fiyat tarifelerinin esas alınmış olmasına rağmen, Ulusal İletim Şirketi dışında yapılan bu tür satışların bu şirketin işlevini ve önemini giderek daha fazla yıpratmış ve varlık nedeninin giderek daha fazla sorgulanmaya başladığı da bir gerçektir. Bu konu önemlidir, çünkü Ulusal İletim Şirketi, geliştirilmeye çalışılan serbest rekabet ortamında fiyatları belirleyen temel organlardan birisidir. Ulusal İletim Şirketi'nde oluşan fiyatların halen oldukça düşük bir düzeyde seyretmesi, bu şirket tarafından talepleri karşılanan müşterilerin doyduğunu, yani piyasada bir arz fazlası olduğunu göstermektedir.

Ulusal İletim Şirketi'nde oluşan düşük fiyatlar, bir kombine çevirim santralinin fizibilitesi için gerekli olan düzeyin çok altındadır. Sektörde iki ana özel üretici şirket durumunda olan National Elektrik ve PowerGen; eğer sadece bu düşük fiyatlarla Ulusal İletim Şirketine elektrik satmak zorunda kalmış olsalardı, milyonlarca pound kaybetmiş olacaktırlar ifade etmektedirler. Bu husus şu soruyu akla getirmektedir: Eğer, Ulusal İletim Şirketi dışında yapılan bu satışlara izin verilmeseydi, fiyatlar ne düzeyde olacaktı ?

TERMİK SANTRALLARIN ETKİSİ

Devlet elinde bulunan kömür işletmelerinin özelleştirilmesinin ardından, kömür üzerindeki sübvansiyon kaldırıldı, ardından da kömür fiyatları artmaya başladı. Bunun üzerine sektörde iki ana özel elektrik üretici şirket durumunda olan National Elektrik ve PowerGen, kömür üreten şirketi, fiyatlarını bu şekilde arttırmaya devam ederse, yurtdışından kömür ithal etmekle tehdit ettiler. Bu tehdidin ülkede birtakım sosyal ve politik çalkantılara yolaçtı. Bunun ardından da, Bağımsız Elektrik Üreticileri Birliği, Devlete bu iki ana özel elektrik üretici durumundaki şirketten elektrik alımlarını azaltmasını, ve bu şekilde de

kömür tüketiminin azaltılmasını önerdi. Aksi takdirde, daha da artacak olan kömür Matları, elektrik Matlarına yansiyacak, ve kurulmaya çalışılan serbest rekabet ortamı bundan zarar görebilecekti.

Aslında, bu kömür - gaz tartışmasında gözardı edilen ana nokta, çevre faktörüydü. Daha geçen yıl, tüm İngiltere basını, bu termik santralleri çevreyi, havayı kirlettikleri, ve gökten asit yağdırdıkları için lanetliyordu. Halbuki bu yıl, aynı basın, çok daha ileri bir üretim teknolojisine sahip, ve çevreyi çok daha az bir düzeyde kirleten kombine çevirim santrallerini tartışmaktadır.

Kombine çevirim santralleri, yeni üretim teknolojisinin bir üst düzey örneğidir. Bununla birlikte, Devletin (Enerji Bakanlığının) fosil-dışı kaynaklardan elde edilen, yenilenebilir türden enerji üretimini teşvik etmesi sonucunda yatırımlar bu yöne kaymaktadır.

NÜKLEER VE YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI

Nükleer santrallerden elde edilen elektriğin Matının yüksek olduğu ortaya çıktıktan sonra, ve Londra Belediyesinin sektörün bu kısmının özelleştirilmesine sırtını dönmesi üzerine, Enerji Bakanlığı nükleer santralleri yaşatabilmek için sübvansiyon vermeye karar verdi.

Nükleer santrallerin sübvansiyon edilmesinde uygulanan yaklaşım, diğer tür elektrik üretimlerinden, yani temel olarak, fosile-dayalı enerji üretiminden bir fon kesintisi yapmak ve bu fonda biriken kaynağı nükleer enerjiden elde edilen elektriğin fiyatını düşürmek için kullanmaktan ibaretti. Bu fonun %1-2 kadar bir kısmı da yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik elde edilmesi için geliştirilen projelerin desteklenmesi için kullanılıyordu. Kesintilerin bu kısmına Non-Fossil Fuel Obligation (NFFO) adı verilmişti. Bu şekilde NFFO Fonundan yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretebilmek için birtakım projeler başlatılmıştı.

Yenilenebilir kaynaklar üzerinde 1990 ve 1991 yıllarında başlatılan iki proje konuya ilgiyi daha da arttırdı. Bununla birlikte, yapılan ön-fizibilite çalışmalarında bu tür enerji kaynaklarından elde edilen elektriğin Mat-

nın fosile-dayalı kaynaklara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de, 1998 yılından önce yenilenebilir kaynaklara dayalı fazla bir üretim yapılmayacaktır. Bu tarihe kadar konu üzerindeki araştırma ve geliştirme çalışmaları sürdürülecek, bu tarihten sonra da, bu tür kaynaklardan elde edilecek elektriğin satış fiyatına NFFO Fonundan sübvansiyon yapılacaktır.

Bağımsız Elektrik Üreticileri Birliği tarafından yenilenebilir enerji kaynakları üzerinde yakın zamanda hazırlanan bir raporda NFFO Fonunun yatırımcılar açısından getirdiği fırsat ve dezavantajlar incelenmiş, geliştirilen teknolojilere daha fazla güvenilmesi ve konuya daha fazla yatırım yapılması gerektiği görüşü öne sürülmüştür. Raporda, araştırma ve geliştirme çalışmaları için 1998 sonu olarak öngörülen zaman süresinin projelerin önündeki en büyük engel olduğu belirtilmiştir. Yine aynı raporda göre, Enerji Bakanlığı tarafından bu yüzyılın sonunda yenilenebilir enerji kaynakları ile ilgili olarak 10 000 MW olarak tahmin edilen kurulu güç kapasitesi çok düşük bulunmuştur, ve en az iki katına çıkarılması hedeflenmelidir.

İngiliz Avam Kamarası, Enerji Komitesi Mart 1992 tarihli raporunda Bağımsız Elektrik Üreticileri Birliğinin bu konudaki görüşlerine katılmış, hatta daha da ileri giderek, Enerji Bakanlığının 3000 MW veya 4000 MW kurulu güç kapasitesinde bir yenilenebilir enerji santrali kurulması yönünde incelemeler yapmasını önermiştir.

Dünya atmosferinin giderek ısınması herkesi endişelendirmekte, ve bu ısınmaya karşı alınması gereken önlemler tüm dünya tarafından tartışılmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları, atmosfere karbondioksit gazı çıkarmaması, ve bu nedenle de çevre kirliliği yaratmaması nedeniyle giderek daha fazla ilgi çekmektedir.

YEREL ÜRETİM SANTRALLARI

İngiltere ve Galler Ulusal İletim Şirketi tarafından "Yerel Üretim" olarak nitelenen bu tür enerji üretimi, elektrikte özelleştirmede gözardı edilmemesi gereken önemli bir olgudur. Bu tür üretimde, bir şirket kendi endüstriyel üretimi esnasında bir yan ürün olarak elde ettiği ısı veya buharı elektriğe çevirerek kendi gereksinimi için ku-

ullanmakta, hatta fazla olması durumunda çevreye satmaktadır.

Yerel üretim ile ilgili olarak mevcut yapılar ve ticari haklar 1995 yılına kadar olan geçerli olan bir geçiş yönetmeliği çerçevesinde korunacaktır. Bu tarihten itibaren geçerli olacak yeni düzenlemede, bu tür üretimlerin üzerindeki tüm korumalar kaldırılacaktır. Bu yeni düzenleme altında, kurulu gücü 10 MW düzeyinin üzerinde olan yerel üretim santralleri Ulusal İletim Şirketi'ne üye olmak zorunda kalacaklardır. Bundan başka, kurulu gücü 100 MW'tan daha fazla olan yerel üretim santrallerinin çıkışları, Ulusal Yük Tevzi Şirketi tarafından programlanacak ve dağıtılacaktır.

Aralık 1991 tarihinde Ulusal İletim Şirketinin yapısı üzerinde yapılan bir takım şiddetli tartışmalar sonucunda, Enerji Bakanlığı Sekreterliği, yerel üretim santralleri tarafından üretilen ve yerel olarak tüketilen elektrikten Ulusal İletim Şirketi tarafından alınan "yükseltme bedelinin", yani elektriğin alışı/satışı fiyatları arasındaki farkın alınmaması yönünde bir karar verdi. Bu karara göre, bu fark eğer varsa, sadece yerel üretim santralının dışarıya sattığı elektrik için uygulanacaktır.

Bu arada Bağımsız Elektrik Üreticileri Birliği Ulusal İletim Şirketi yetkililerine yerel üretim santrallerine karşı normal hizmetlerini yürütmelerini, fakat santralin yerel yük taleplerini karşılamasına fazla karışmamalarını önerdi.

Şubat 1988'de elektrikte özelleştirme ile ilgili olarak "Beyaz Kitap" yayınlandığı zaman, Enerji Bakanlığı Sekreteri İngiltere Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada: "Elektrikte dağıtım ile ilgili kararlar, tamamen tüketicilerin istek ve gereksinimleri doğrultusunda alınacaktır. Tüketicilerin istek ve gereksinimleri ise en iyi bir rekabet ortamı içinde karşılanabilir" demiştir.

İngilterede yakında tamamen serbest rekabete dayanan bir elektrik pazarı gerçekleştirilmiş olacaktır. Eğer yöneticiler pazarın giderek daha şeffaf bir yapıya sahip olmasını sağlayabilirlerse, ve oyunu oynayanlar mevkiilerini kendi avantajları için kötüye kullanmazlarsa, gerçek anlamda bir serbest rekabet ortamı sağlanacak demektir.